

Lägesbild relaterad till effektmål 1 "En god, jämlik och jämställd hälsa"

Det finns skillnader i hälsa/mående

Exempelvis är det vanligare att egen hälsa/mående skattas som dålig bland kvinnor än bland män och vanligast är det att transpersoner anger att de har dålig hälsa/mående. Det är också vanligare att personer som har kort utbildning, låg inkomst, Funktionsnedsättning eller annan sexuell läggning än heterosexuell anger att de har dålig hälsa/mående jämfört med de personer i befolkningen som inte tillhör de grupperna. Det är också vanligare att äldre än yngre personer skattar att de har dålig hälsa.

På gruppnivå finns ökad risk för hälsoproblem och sjukdom, (inklusive psykisk ohälsa) för personer med utsatt situation i samhället som exempelvis den som har kort utbildning, låg inkomst, funktionsnedsättning, personer som identifierar sig med HBTQI+ och personer som tillhör andra minoritetsgrupper.

En stor andel av befolkningen har övervikt och fetma

Exempelvis har 14% av 4-åriga flickor och 7% av 4-åriga pojkar fetma eller övervikt. I åldern 10-11 år är det 23% av flickorna och 22% av pojkarna som har övervikt eller fetma. I åldern 16-84 år har 50% av kvinnorna och 60% av männen fetma eller övervikt. Även bland vuxna är det vanligare bland äldre än bland yngre personer. Det är också vanligare bland personer med kort utbildning jämfört med personer med lång utbildning och vanligare bland personer med låg inkomst hushållsinkomst jämfört med personer med medel/hög inkomst.

Psykisk ohälsa är ett betydande folkhälsoproblem

Det är vanligare med psykisk ohälsa bland tjejer och kvinnor än bland killar och män. Transpersoner har som grupp större risk för psykisk ohälsa.

50% av alla sjukskrivningar beror på psykisk ohälsa.

23% av alla sjukskrivningar beror på anpassningsstörningar eller svår stress (ingår i sjukskrivningar p.g.a. psykisk ohälsa).

37% av ungdomar i högstadiet och gymnasiet har totalt bra psykisk ohälsa, d.v.s. de har högt psykiskt välbefinnande och saknar symtom på psykisk ohälsa. 47% men saknar symtom på psykisk ohälsa men har måttligt eller lågt psykisk välbefinnande och är därmed i risk för att få psykisk ohälsa. 14% har totalt dålig psykisk hälsa, d.v.s. de har både måttligt till lågt psykiskt välbefinnande och symtom på psykisk ohälsa. Det är tydligt vanligare bland tjejer än bland killar.

I snitt 11 personer dör i suicid varje år, de flesta är medelålders eller äldre.

Cirka 150-170 personer gör suicidförsök. Cirka 60 personer vårdas varje år på sjukhus p.g.a. självskada (där suicidförsök ingår). Det är vanligare bland yngre än bland äldre personer.

En persons hälsa påverkas av många olika påverkbara faktorer.

Förutom biologiska faktorer som biologiskt kön, gener och ålder påverkar en persons hälsa av många olika påverkbara faktorer. Dessa bestämningsfaktorer för hälsa kan sammanfattas i regnbågsmodellen.



Bild modifierad utifrån Dahlgren och Whitehead 1991.

-Faktorer i **samhället i stort** är t.ex. samhällsekonomi, normer, miljö, klimat, förekomst av katastrofer/pandemi.

-**Levnadsförhållanden** är t.ex. trygghet i levnadsmiljön, möjlighet till sysselsättning, utbildning, tillgång till välfärdstjänster som omsorg och hälso- och vård eller utbud av kultur och fritidsaktiviteter

-Faktorer som berör **sociala- och samhälleliga nätverk** är t.ex. deltagande i aktiviteter tillsammans med andra, tillgång till känslomässigt stöd från andra människor och stöd från föräldrar/vårdnadshavare.

-**Levnadsvanor** handlar t.ex. om matvanor, fysisk aktivitet, sömn, skärmanvändning, spel om pengar och bruk av tobak/alkohol eller narkotika.

-**Individuella faktorer** är t.ex. upplevelse av framtidstro, upplevelsen av att tillhöra en gemenskap och förmåga att hantera svåra situationer.

De olika faktorerna påverkar en persons hälsa men hälsan kan också påverka faktorerna. De olika faktorerna kan också påverka varandra.

På gruppnivå i samhället finns det skillnader i de olika faktorerna utifrån t.ex. kön, ålder, sexuell läggning, etnicitet, socioekonomi och funktionsnedsättning.

Åtgärder behöver göras för att stärka faktorer som gynnar hälsa och påverka hälsans bestämningsfaktorer så att skillnaderna mellan olika grupper minskar.

Åtgärder behöver påverka människors förutsättningar för hälsa, d.v.s. jämställdhet och jämlikhet behöver finnas i alla hälsans bestämningsfaktorer. Åtgärderna behöver nå hela befolkningen men formas så att de får störst effekt för de människor som har störst risk för ohälsa, så att hälsoklyftorna minskar. Åtgärderna behöver ha fokus på att främja hälsa och förebygga ohälsa och på samverkan mellan olika aktörer i samhället.



Bild: Folkhälsomyndigheten

Lägesbild relaterad till effektmål 1 "En god, jämlik och jämställd hälsa"

FAKTORER I SAMHÄLLET I STORT

En del av skillnader mellan olika grupper kan förklaras av normer i samhället.

Normer om kön har t.ex. del i att det är vanligare att kvinnor har lägre lön än män och att kvinnor tar ut största delen av föräldrapenningen. Könsnormer påverkar också förekomsten av mäns våld mot kvinnor och hur det uppmärksammas i samhället.

Normer kring t.ex. etnicitet, religion, hbtqi+ och funktion påverkar de skillnader som ses mellan olika grupper i exempelvis hälsa, socioekonomiska förutsättningar, socialt deltagande och levnadsvanor.

De människor som har störst risk för dålig hälsa har också störst risk att påverkas negativt av den pågående pandemin.

LEVNAVSFÖRHÅLLANDEN

Deltagarna i medborgarundersökning är inte nöjda med deras demokratiska insyn och inflytande.

Det finns stora skillnader i upplevelse av stress mellan olika grupper.

Det är vanligare med upplevelse av mycket stress bland flickor och kvinnor jämfört med bland killar och män. Det är också vanligare bland personer som identifierar sig med hbtqi+, personer med lång utbildning och yngre personer jämfört med personer som inte tillhör de grupperna.

Två av tio personer skulle inte klara en större oväntad ekonomisk utgift och två av tio personer har haft svårigheter att klara löpande utgifter de senaste 12 månaderna.

SOCIALA OCH SAMHÄLLELIGA NÄTVERK

Nästan två var tio personer har lågt socialt deltagande och det finns skillnader mellan olika grupper.

Lågt socialt deltagande är vanligare bland:

- män jämfört med kvinnor
- äldre jämfört med yngre
- personer som inte har barn under 18 år jämfört med personer som har barn under 18 år
- personer som bor på norra Gotland jämfört med personer som bor i Visby eller på södra Gotland
- personer med kort utbildning jämfört med personer med lång utbildning
- personer med låg hushållsinkomst jämfört med personer med medel eller hög hushållsinkomst.
- personer med funktionsnedsättning jämfört med personer utan funktionsnedsättning
- personer som identifierar sig med hbtqi+ jämfört med de som inte gör det
- personer som är födda utanför Norden jämfört med personer som är födda inom Norden.

Var fjärde ungdom i högstadiet eller gymnasiet upplever att de är ensamma.

Det är vanligast med upplevd ensamhet bland tjejer än bland killar och vanligast bland transtjejer, transkillar, ickebinära och ungdomar som är osäkra på sin könsidentitet.

Nästan fyra av tio ungdomar i högstadiet och gymnasiet och cirka en av tio vuxna saknar någon att prata med om sina innersta känslor

Det är vanligare att män saknar känslomässig stöd än att kvinnor gör det medan det inte är någon större skillnad mellan killar och tjejer i högstadiet och gymnasiet. Det är vanligare med avsaknad av känslomässigt stöd bland yngre personer och personer med kort utbildning eller låg hushållsinkomst jämfört med personer som inte tillhör de grupperna.

Det är mindre vanligt att ungdomar som identifierar sig med hbtqi+ pratar med sina föräldrar om sina innersta känslor jämfört med ungdomar som inte identifierar sig med hbtqi+.

LEVNAVSVANOR



En stor del av befolkningen äter mindre frukt och grönsaker än rekommenderat.



Det är vanligare att killar och män äter lite frukt och grönsaker än att tjejer och kvinnor gör det. Det är vanligare att yngre äter lite frukt och grönsaker än att äldre personer gör det. Det är också vanligare med lågt intag av frukt och grönsaker bland personer med kort utbildning eller låg hushållsinkomst jämfört med personer med lång utbildning eller medel/hög hushållsinkomst.

Sju av tio ungdomar äter frukost, lunch och middag minst 5-6 gånger i veckan.



En stor del av befolkningen rör sig mindre än rekommenderat.



Sex av tio ungdomar är fysiskt aktiva mindre än 5 timmar i veckan. Det innebär att en ännu större andel rör sig mindre än rekommendationen som är i snitt en timme per dag för ungdomar.

Cirka tre av tio vuxna rör sig mindre än 150 minuter i veckan, vilket är rekommendationen för den som inte är stillasittande på dagarna. Det är vanligare med låg fysisk aktivitet bland äldre personer eller personer som har kort utbildning, låg hushållsinkomst, personer som inte har barn under 18 år, personer med funktionsnedsättning eller personer som identifierar sig med hbtqi+ jämfört med personer som inte tillhör de grupperna.



Varannan ungdom har mer än 4 timmars skärmtid en vardag efter skolan.

Sju av tio ungdomar har mer än 4 timmars skärmtid en dag på helgen.



Fem till sex av tio ungdomar sover mindre än rekommenderat

ALKOHOL, NARKOTIKA, TOBAK, SPEL (om pengar)

Knappt två av tio personer har riskbruk av alkohol.

Det är vanligare med riskbruk av alkohol bland män än bland kvinnor och bland yngre jämfört med äldre personer. Det är också vanligare bland personer med lång utbildning eller medel/hög hushållsinkomst jämfört med personer med kort utbildning eller låg hushållsinkomst.

Fyra av tio ungdomar i årskurs 9 och åtta av tio ungdomar i år 2 på gymnasiet dricker alkohol.

Det är vanligare bland tjejer än bland killar. Mindre än en av tio ungdomar i årskurs 9 dricker mycket alkohol vid ett som samma tillfälle (intensivkonsumerar) och det är vanligare bland killar än bland tjejer. I år 2 på gymnasiet intensivkonsumerar tre av tio tjejer och två av tio killar alkohol.

2% av befolkningen (16-84 år) har använt cannabis och 1% har använt annan narkotika under de senaste 12 månaderna men det är vanliga bland yngre personer.

15% av tjejerna och 14% av killarna i år 2 på gymnasiet har använt narkotika senaste 12 månaderna. 2% av tjejerna och 5% av killarna i årskurs 9 har använt narkotika senaste 12 månaderna.

Mindre än en av 10 personer (16-84 år) röker dagligen.

De är vanligare med daglig rökning bland personer med kort utbildning eller låg hushållsinkomst jämfört med personer som har lång utbildning eller medel/hög hushållsinkomst.

En av tio ungdomar i årskurs 9. I år två på gymnasiet röker tre av tio tjejer och två av tio killar dagligen eller ibland.

Mer än en av tio personer (16-84 år) snusar dagligen.

Det är vanligare med snusning bland pojkar och män än bland flickor och kvinnor och bland personer med gymnasial utbildning än bland personer med kortare eller längre utbildning.

I årskurs 9 snusar knappt två av tio killar och knappt en av tio tjejer dagligen eller ibland. I år två på gymnasiet snusar två av tio tjejer och nästan tre av tio killar dagligen eller ibland.

3 % av befolkningen har riskabelt spelade (om pengar).

Det är vanligare bland män än bland kvinnor.

Åtgärder behöver göras för att främja goda levnadsvanor för alla men särskilt för personer med sämst förutsättningar.

Lägesbild relaterad till effektmål 2 "En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor"

Det är vanligare att människor upplever trygghet på Gotland jämfört med i Sverige som helhet men en betydande andel av befolkningen på Gotland känner sig ändå otrygga när de går ut.

Mer än tre av tio kvinnor och knappt en av tio män i åldern 16-84 år avstår ibland från att gå ut av rädsla för att bli t.ex. överfallen. Det är även vanligare bland yngre och äldre personer än bland medelålders personer.

Cirka fyra av tio ungdomar i högstadiet och gymnasiet upplever otrygghet ute på stan på kvällen/natten. Det är vanligare att tjejer och ungdomar med transerfarenhet* är otrygga än att killar är det. Det är också vanligare att ungdomar med annan sexuell läggning än heterosexuell upplever otrygghet jämfört med ungdomar som har heterosexuell läggning.

Mer än två av tio personer litar inte på andra.

Det är lika vanligt med låg tillit till andra bland kvinnor som bland män. Det är mer vanligt med låg tillit till andra bland:

- yngre personer jämfört med äldre personer
- personer med kort utbildning jämfört med personer med lång utbildning
- personer med låg hushållsinkomst jämfört med personer med medel eller hög hushållsinkomst.

Medborgarundersökningen visar att deltagarna är nöjda med helheten på platsen Gotland.

Deltagarna är nöjda med utbildningsmöjligheter, kommersiellt utbud, fritidsmöjligheter och trygghet. De är inte nöjda med bostadssituationen och heller inte med arbetsmöjligheter även om resultatet där ligger nära gränsen till nöjd.



Antalet orosanmälningar och antalet öppna utredningar i socialtjänsten som gäller barn och ungdomar har ökat.

Viss ökning kan bero på ökad medvetenhet. Socialtjänsten upplever att det blivit vanligare att ärenden kan kopplas till funktionsnedsättningar och psykisk ohälsa.

Det våld i nära relation utövas men anmälningarna har minskat. Med all sannolikhet är mörkertalet stort.

Mer än var tionde orosanmälan till socialtjänsten handlar om våld i nära relation.

Cirka ett av tio barn lever i familjer med utsatt ekonomisk situation.

De flesta ungdomar i högstadiet och gymnasiet anger att de har stöd från minst en förälder/vårdnadshavare. Det är dock mindre vanligt bland transkillar, transtjejer, ickebinära och ungdomar som är osäkra på sin könsidentitet än bland killar och tjejer.

Det är vanligare att ungdomar i högstadiet och gymnasiet pratar med kompisar om sina innersta känslor än att de pratar med mamma respektive pappa om det.

Det är mindre vanligt att ungdomar som identifierar sig med hbtqi+ pratar med sina föräldrar om sina innersta känslor jämfört med ungdomar som inte identifierar sig med hbtqi+.

Åtgärder behöver göras för att främja trygg och attraktiv livsmiljö och uppväxt för alla men särskilt för personer med sämst förutsättningar.

Lägesbild relaterad till effektmål 4 "God Utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande"

1 av 10 barn 1-5 år är inte inskriva i förskola.

Cirka var tionde ungdom är inte behörig till gymnasiet.

Det är vanligare bland tjejer (9%) än bland killar (12%).

Nästan var tredje ungdom som börjar gymnasiet tar inte examen.

Av de ungdomar som börjar gymnasiet tar 72% examen inom 4 år. Det är vanligare bland tjejer (77%) än bland killar (68%) och vanligare på högskoleförberedande program (83%) än på yrkesförberedande program (76%).

Mer än en av tio ungdomar i högstadiet och gymnasiet anger att de blivit mobbade eller trakasserade i skolan.

Totalt anger 15 % att de blivit mobbade/trakasserade i skolan under de senaste 6 månaderna. Det är vanligare bland ungdomar som är födda utanför Sverige jämfört med ungdomar som är födda i Sverige. Det är också vanligare bland ungdomar som identifierar sig med hbtqi+ jämfört med ungdomar som inte identifierar sig med hbtqi+.

Cirka två av tio elever i årskurs 9 och en av tio elever i årskurs 5 känner sig inte trygga i skolan.

Det är vanligare att tjejer känner sig otrygga i skolan än att killar gör det.

Transkillar, transtjejer, ickebinära ungdomar och de som är osäkra på sin könsidentitet (i högstadiet och gymnasiet) anger i högre grad att de är otrygga i skolan än vad både killar och tjejer gör.

Ungdomar i högstadiet och gymnasiet som har annan sexuell läggning än heterosexuell anger i högre grad att de är otrygga i skolan jämfört med ungdomar som har heterosexuell läggning.

Sju av tio ungdomar i högstadiet och gymnasiet som är ganska eller mycket stressade svarar att de är stressade av skolprestationer.

Var fjärde ungdom som gått gymnasiet är varken etablerad på arbetsmarknaden eller studerar efter 2 år.

74% av ungdomarna som gått gymnasiet är etablerade på arbetsmarknaden eller studerar efter 2 år. Det är vanligare bland kvinnor än bland män.

Knappt en av tio personer i åldern 16-24 år varken arbetar eller studerar.

7% av kvinnorna och 8% av männen i åldern 16-24 år varken arbetar eller studerar.

Cirka två av tio (18%) unga vuxna på Gotland i åldern 20-25 som är nyanlända i Sverige varken arbetar eller studerar.

Knappt fyra av tio personer har eftergymnasial utbildning.

37% av befolkningen i åldern 25-64 år har eftergymnasial utbildning. Det är vanligare bland kvinnor (45%) än bland män (30%). Det är också vanligare bland personer i åldern 25-44 år än bland personer i åldern 45-64 år.

Ungefär 7 av 10 av nyanlända personer på Gotland som varit i Sverige mer än 10 år förvärvsarbetar.

Ungefär 5 av 10 av nyanlända personer på Gotland som varit i Sverige 4-6 år förvärvsarbetar.

Den totala långtidsarbetslösheten var 2020 3%.

Av de personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden är det fler som har t.ex. psykisk ohälsa eller funktionsnedsättningar.



Åtgärder behöver göras för att främja goda levnadsvanor för alla men särskilt för personer med sämst förutsättningar.

För detaljerad statistik se:
<https://gotland.se/folkhalsostatistik>

Kontaktperson: Veronica Hermann, folkhälsostrateg Region Gotland. Mail veronica.hermann@gotland.se eller telefon 0498-26 90 29